

การวิเคราะห์บทร้องและทำนองสรภัญญ์อีสาน

The Analysis of Lyrics and Melodies of Sarapanya Sermon in I-San Dialed

บุญจันทร์ เพชรเมืองเลย
ศาสตราจารย์สำเร็จ คำโม่ง
Boonjan.petmungloei@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาการวิเคราะห์บทร้องและทำนองสรภัญญ์อีสาน มุ่งศึกษาการวิเคราะห์สรภัญญ์อีสานโดยเน้นศึกษาค้นคว้าลักษณะ และสังคัลลักษณ์ของสรภัญญ์อีสาน ในการดำเนินการวิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยได้ สัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากครูผู้ประพันธ์สรภัญญ์ ผู้ขับร้องสรภัญญ์ และเนื้อหาของกลอนสรภัญญ์ โดยการพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

ในด้านชีวประวัติของครูผู้ประพันธ์กลอนสรภัญญ์และผู้ขับร้องสรภัญญ์นั้นมีความแตกต่างกันมาก กล่าวคือครูผู้ประพันธ์สรภัญญ์ส่วนใหญ่แล้วมักเป็นพระสงฆ์จำวัด และมีความชอบในเสียงของการขับสรภัญญ์จึงได้ประพันธ์กลอน สรภัญญ์ขึ้นเพื่อให้ศึกษาจำสวดได้ขับร้อง ในงานบุญเข้าพรรษา และบุญออกพรรษา เป็นต้น ส่วนผู้ขับร้องสรภัญญ์ที่เป็นต้นเสียงนั้นเป็นศึกษาจำสวด ซึ่งได้รับตำแหน่งเป็นหัวหน้าคณะได้เป็นผู้ประพันธ์กลอนสรภัญญ์ ประการแรกผู้ขับร้องสรภัญญ์ได้ประพันธ์กลอนสรภัญญ์ขึ้นเองสาเหตุมาจากความต้องการกลอนสรภัญญ์ ที่จะนำไปใช้ในการขับร้องตรงตามความต้องการของกิจกรรมของคณะสรภัญญ์ และประการที่สอง คือ ขาดคนประพันธ์กลอนสรภัญญ์

ในด้านบทร้องของสรภัญญ์มักมีสาระเกี่ยวกับพุทธศาสนาทั้งพุทธประวัติ พระโพธิสัตว์ ทั้งข้อพระธรรมและปริยัติ ต่าง ๆ เป็นสำคัญ มีการทักทายโอปาปราศรัยระหว่างผู้ขับร้องกับผู้ฟังสอดแทรก ส่วนฉันทลักษณ์ของสรภัญญ์อีสานมักมีลักษณะคำประพันธ์ประเภทกาพย์ คือ ส่นสัมผัสระหว่างวรรคต่อเนื่องกันไปจนกระทั่งจบเพลงการใช้วรรณยุกต์ต้องกลมกลืนกับลักษณะการเคลื่อนไหวทำนองเป็นสำคัญ

ในด้านทำนอง พบว่า สังคัลลักษณ์ของสรภัญญ์เป็น โหมติฟ (หน่วยย่อยเอก) แบบสั้น ๆ ขยายโหมติฟเป็นวลีที่มีความยาวไม่เกิน 2 ห้อง ในอัตราจังหวะ 2 หรืออัตราจังหวะ 4 ทำนองเดินขึ้น เดินลง อยู่ในช่วงแคบ ๆ ของมาตราเสียงเพนตาโทนิค ซึ่งช่วงทาบ 1 มี 5 เสียง คือ โด เร มี โซ ลา และลงจุดพักเพลงที่เสียงลา เป็นส่วนใหญ่ทำให้เกิดอารมณ์ไปในทางเศร้าและผ่อนคลาย เหมาะสมกับจุดประสงค์ของการขับสรภัญญ์ ซึ่งต้องให้ความสงบเย็น

คำสำคัญ :การสวดสรภัญญ์, สังคัลลักษณ์, ทำนอง, บทร้อง

ABSTRACT

The objective of the research was to analyze the forms, the rhymes, the melodies and the lyrics of the Sarapanya Sermon in I-san dialect The processes of the research were: studying the texts and the researches concerned; gathering further datas through theintesview, the observation and the discarsing with the experls and the sarapan sermoners. Then take recordings, write out and analige.

The result of the research were found as followed : most of the sarapan composers were the Buddhist monks who were the learned monks and apt to be the poets, some folk persons could write the sarapan too but most of the works were strophic songs with quite rough wordings. The sarapan sermons were females only since most of the Buddhists who went to practice and learn Dharma at the wat on the Dhamasawana days were females. Most of Texts in sarapan sermons concerned Buddhism. The Dharma, the Buddha biography, the tales of Buddha's taught, etc., were included. The structures or the forms of the sarapan poetry were ended within one poem that we called form A. Poem stanza was composed with many phrases. The length of the poem was up to the text of each poem. The rhymes between the phrases were at the last word of the antecedent and the first or the second or the third word of the follow phrase. The rhythm of the sarapan sermon was the 2 – bar phrase after the duple time on the quadruple time. The pitches of the pentatonic scale: C D E G A, were used to form the melodic lines. The moods of the sarapan sermon, therefore, were sad and calm.

Key words: *Sarapan sermon, Form, Melody, Lyric,*

บทนำ

ยุคแรกเริ่มในอีสานยังไม่มี “ศาสนา” เพราะยังไม่มี การติดต่อกับอินเดียและจีน แต่มนุษย์นั้นย่อมมีความเชื่อ อยู่แล้ว คือ ความเชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติ หรือภูตรวม ๆ อย่างง่าย ๆ ว่า ความเชื่อเรื่องผี (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2543) ศาสนาพราหมณ์นั้นเป็นศาสนาที่มีมาก่อนพุทธศาสนา ตลอดจน เป็นต้นคำของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม และ อื่นๆ (รุจิรา วงศ์แก้ว. 2533, อ้างถึงใน อารยัน ตคุปต์, 2549: 382) และพระเวทเป็นต้นตำหรับแห่งไสยศาสตร์ของ พราหมณ์แต่งเป็นภาษาสันสกฤตโบราณ ในรูปของฉันท หรือกาพย์ คัมภีร์ พระเวทแบ่งสาระสำคัญเป็น 2 ภาคคือ มนตร์ และพราหมณะ โดยที่มนตร์เป็นคำฉันทที่ใช้สวด หรือบ่นในเวลาทำพิธี พราหมณะ คือ คำอธิบาย พรรณนา กิจกรรมที่จะพึงทำในพิธี (รุจิรา วงศ์แก้ว. 2533, อ้างถึงใน พระราชนิพนธ์ 1.6. 2516 : 281-282) ทำให้นักวิชาการ หลายท่านได้สันนิษฐานว่าสรภัญญ์น่าจะเกิดขึ้นในยุคนี้ก็เป็นได้

ประเทศไทยจึงมีจุดเริ่มต้นการสวดมาจากศาสนา พราหมณ์ ส่วนการสวดมนต์ในไทยมีอยู่ 2 แบบคือ 1) การ สวดเป็นบท ๆ เป็น คำ ๆ ไป เรียกว่าแบบ “ปทภาณะ” เช่น การสวดของพระสงฆ์ ตามวัดทั่วไปหรือในงานพิธีต่าง ๆ และ2) การสวดแบบใช้เสียงตามทำนองของบทประพันธ์ ฉันทลักษณ์ต่าง ๆ เรียกการสวดแบบนี้ว่า “สรภัญญะ” เช่น พระสงฆ์สวดในงานพิธีรับเทศน์หรือในเทศกาลพิเศษ วิธีการ สวดแบบสรภัญญะนี้เอง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สรภัญญะ” และต่อมา ได้วิวัฒนาการให้พระสงฆ์เทศน์เป็นทำนองแหล่ ขึ้นในบททำนองร่ายยาว เช่น เรื่องพระเวสสันดรชาดก (กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2553)

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นไม่สามารถจะสืบ ทราบได้ว่ามีการสวด สรภัญญ์แต่เมื่อใด คิดว่าคงได้รับ อิทธิพลจากภาคกลางเหมือนกับการสวดอริสรมณ์นั่นเอง หากย้อนไปในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ได้สร้างโรงเรียนหลวงทุกหัว เมืองตั้งอยู่ในวัดสำคัญ ๆ และพระเถระที่เรียนรู้ภาษาไทย เป็นครูสอน ฉะนั้นการนำการสวดสรภัญญ์เข้ามาสู่หัวเมือง อีสานน่าจะเป็นสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา การสวดสรภัญญ์ ได้รับต้นแบบมาจากภาคกลางเพราะเหตุผลดังนี้ 1) ฉันท ลักษณ์ภาคกลาง นั่นคือ บทสรภัญญ์นั้นประพันธ์ด้วย ฉันท และกาพย์ (กาพย์ยานีกาพย์ฉบัง เป็นฉันทลักษณ์ของภาค

กลาง ชาวอีสานไม่มีแบบฉบับการประพันธ์ฉันทและกาพย์ ยานี ไม่ว่าวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องใด ๆ) 2) สำนวน และภาษาภาคกลาง คือหลักเลียงภาษาอีสาน นั่นคือสำนวน บางตอนน่าจะใช้ภาษาถิ่นซึ่งมีความหมายดี แต่กลอน สรภัญญ์ยังใช้สำนวนภาคกลาง (พระสมชิต จารุธมโม (อุทา กิจ), 2550)

สรภัญญ์ทำนองหนึ่ง ๆ สามารถที่จะใช้ร้องได้ หลายบท ในบทร้องแต่ละบทจะเรียกชื่อบทร้อง ตาม ความหมายและเนื้อหาของบทร้องนั้น ๆ ความนิยมในการ ร้องสรภัญญ์ ในภาคอีสานทำให้เกิดการประพันธ์กาพย์ กลอนตกแต่งทำนองประกอบกลอนที่ประพันธ์ขึ้นโดยเนื้อ ร้องจะแต่งขึ้นจากเหตุการณ์ปัจจุบันหรือมีบทถามข่าวตอบ ชาว อวยพร และกลอนลา ทำนองที่ประดิษฐ์ขึ้นอาจจะ เทียบเคียงไปจากการเทศน์สวดของพระ หรือดัดแปลงมา จากทำนองเพลงไทยเดิม เพลงลูกทุ่ง เมื่อนำไปร้องก็ทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลง แตกต่างกันไป (รุจิรา วงศ์แก้ว, 2533)

ผู้ประพันธ์สรภัญญ์บางส่วน ที่ประพันธ์กลอนสร ภัญญ์อาจยังไม่เข้าใจเรื่องของฉันทลักษณ์ในการประพันธ์ กลอนสรภัญญ์รวมไปถึงหลักการใส่ทำนองให้กับบทร้องของ สรภัญญ์ จึงทำให้กลอนสรภัญญ์บางบทขาดสุนทรียะ ผู้วิจัย จึงได้อาศัยพื้นที่การประกวดแข่งขันขับร้องสรภัญญ์ใน จังหวัดขอนแก่นเป็นแหล่งเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยวิธีการ สัมภาษณ์ สังเกต และบันทึกวิดีโอ ซึ่งเป็นคณะที่เดินสาย การประกวดจนเกิดความชำนาญในการขับสรภัญญ์ ในการ ประกวดสรภัญญ์ในแต่ละครั้งจะมีกลอนบังคับให้ 1-2 กลอน ที่เกี่ยวกับกิจกรรมในการจัดงานในครั้งนั้นด้วย แล้วให้แต่ละ ทีมสวมทำนองขึ้นเอง โดยผู้ประกวดจะต้องมีการประพันธ์ บทไหว้ครู บทลา ด้วยตนเอง ซึ่งสรุปแล้วคณะสรภัญญ์แต่ละคณะจะต้องมีกลอนสรภัญญ์ที่ประพันธ์ขึ้นด้วยตนเอง และกลอนบังคับให้ใส่ทำนองเอง

ผู้วิจัยจึงได้ทำวิจัยเรื่องการวิเคราะห์บทร้องและ ทำนองสรภัญญ์อีสาน เพื่อนำเอาสรภัญญ์อีสานที่ทำการ วิเคราะห์แล้วมาทำการถ่ายทอดให้กับบุคคลที่สนใจ นักเรียน นักศึกษา ได้เรียนรู้ หัดประพันธ์สรภัญญ์ด้วย ตนเอง ทำให้เกิดสุนทรียะในการสวดมนต์ทำนองสรภัญญ์ และใช้ในการแข่งขันประกวดต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 3.1 เพื่อศึกษาชีวประวัติของครูประพันธ์สรภัญญ์และผู้ขับร้องสรภัญญ์
- 3.2 เพื่อวิเคราะห์บทร้องของสรภัญญ์อีสานด้วยฉันทลักษณ์
- 3.3 เพื่อวิเคราะห์ทำนองสรภัญญ์อีสานด้วยสังคีตลักษณ์
- 3.4 เพื่อจัดทำคู่มือหลักการประพันธ์สรภัญญ์อีสานและบันทึกทำนองด้วยโน้ตสากล

อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาการวิเคราะห์บทร้องและทำนองสรภัญญ์อีสานได้มีหลักการแบ่งการวิจัยออกเป็นระยะดังนี้

ระยะที่ 1 : ศึกษาประวัติของคณะสรภัญญ์ในจังหวัดขอนแก่น จำนวน 4 คณะ

1. กลุ่มประชากร ในการวิจัยเชิงคุณภาพ รวมจำนวน 205 คน ประกอบด้วย ครูผู้ประพันธ์สรภัญญ์จำนวน 4 คน และผู้ขับร้องสรภัญญ์ จำนวน 201 คน
2. กลุ่มเป้าหมาย ในการวิจัยเชิงคุณภาพ รวมจำนวน 8 คน ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะจง ประกอบด้วย ครูผู้ประพันธ์สรภัญญ์ จำนวน 4 คนละ 1 คน รวมจำนวน 4 คน และผู้ขับร้องสรภัญญ์ จำนวน 4 คนละ 1 คน รวมจำนวน 4 คน
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้แนวทางการสัมภาษณ์ เพื่อสัมภาษณ์เจาะลึก ใช้แนวทางการสังเกตเพื่อสังเกตแบบ มีส่วนร่วม ใช้แนวทางการสนทนากลุ่มเพื่อจัดกลุ่มสนทนาตรวจสอบความเป็นไปได้ของการวิเคราะห์ทำนองสรภัญญ์อีสาน และใช้สมุดจดบันทึก เพื่อจดบันทึกคำสำคัญที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล ใช้กล้องถ่ายรูป วิดีโอ เพื่อบันทึกการสาธิตการขับร้องสรภัญญ์อีสานของผู้ให้ข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยใช้ การแปลความ การตีความ และใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูล ศึกษาจำนวน 8 คนใช้วิธีการสัมภาษณ์ และศึกษาเอกสาร ส่วนข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์ได้จากบทกลอนสรภัญญ์ของคณะสรภัญญ์ทฤษฎีที่ใช้ประกอบด้วยทฤษฎีการประพันธ์ กาพย์ ร่าย ทฤษฎีดนตรีสากล และนำเสนอ

ข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ เพื่ออธิบายความเป็นมาของคณะสรภัญญ์ และฉันทลักษณ์ของบทร้องของสรภัญญ์อีสาน และเพื่ออธิบายทำนองสรภัญญ์อีสาน

ระยะที่ 2 : วิเคราะห์บทร้องของสรภัญญ์อีสานในจังหวัดขอนแก่นโดยการวิเคราะห์ฉันทลักษณ์การประพันธ์ในแต่ละกลอนของสรภัญญ์ว่ามีฉันทลักษณ์ และการร้อยเรียงลีลาตรงกับทฤษฎีประพันธ์กลอนแบบใด

ระยะที่ 3 : วิเคราะห์ทำนองสรภัญญ์อีสานโดยนำบทร้องและทำนองสรภัญญ์ที่วิเคราะห์แล้วในระยะที่ 2 มาบันทึกเป็นโน้ตสากลโดยใช้หลักของการวิเคราะห์ตามหลักของมานุษยดุริยางควิทยา ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ในรูปแบบบทเพลงตามแบบสากล

5. ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบการบันทึกโน้ตสากลของบทร้อง และทำนองของสรภัญญ์อีสาน

6. การเสนอผลการศึกษาค้นคว้า การเสนอผลการศึกษาค้นคว้า จะนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้ ดังนี้

1. ชีวประวัติของครูประพันธ์และผู้ขับร้องสรภัญญ์

คณะสรภัญญ์ส่วนใหญ่ล้วนแต่เพิ่งตั้งคณะขึ้นใหม่เพื่อใช้ในการประกวดแข่งขันโดยเฉพาะ และกลอนที่ใช้ในการประกวดแข่งขันนั้นก็เป็กลอนจำเพาะ ถ้าหากหน่วยงานใดจัดประกวดแข่งขันสรภัญญ์ขึ้นก็จะมีการให้ผู้แข่งขันปฏิบัติตามระเบียบการแข่งขัน แต่ก็มีคณะที่มีประสบการณ์ในการประกวดโดยศึกษาจากระยะเวลาของการตั้งคณะส่วนใหญ่แล้วคณะสรภัญญ์ที่ตั้งนานที่สุดไม่เกิน 7 ปี และในระหว่าง 7 ปีนี้ก็มี

จากเหตุเบื้องต้นที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นผู้วิจัยจึงได้เลือกคณะสรภัญญ์ที่มี ผู้ประพันธ์กลอน สรภัญญ์โดยศึกษาแนวคิดวิธีการประพันธ์กลอนสรภัญญ์ว่ามีแรงจูงใจอย่างไรบ้างในการประพันธ์กลอนสรภัญญ์ในครั้งนี้ พบว่ามีคณะสรภัญญ์ อยู่จำนวน 4 คณะ

จากการศึกษาประวัติของสรภัญญ์ทั้ง 4 คณะผู้วิจัยได้แบ่งศึกษา 2 กลุ่มคือ ครูผู้ประพันธ์สรภัญญ์และผู้ขับร้องสรภัญญ์ ดังนี้

1. ครูผู้ประพันธ์สรภัญญ์

ครูผู้ประพันธ์สรภัญญ์ส่วนใหญ่จะเป็นพระสงฆ์ เป็นทั้งผู้ประพันธ์และผู้ถ่ายทอดการขับร้องสรภัญญ์ให้แก่ สึกาที่ไปจำศีลทุกวันพระและวันสำคัญทางศาสนา ภูมิเดิมที่ ท่านสนใจเกี่ยวกับสรภัญญ์คือเป็นความชอบส่วนตัวแล้วเริ่ม แสวงหาความรู้เกี่ยวกับสรภัญญ์มาโดยตลอดจนสามารถ ประพันธ์กลอนสรภัญญ์ได้และให้สึกาเป็นสื่อในการนำเสนอ ผลงานของท่าน

ส่วนครูผู้ประพันธ์สรภัญญ์ที่ไม่ใช่พระจะมีอยู่สอง กลุ่มคือ กลุ่มที่เป็นครูและอาจารย์ที่สอนในระดับโรงเรียน หรือมหาวิทยาลัย และกลุ่มที่เป็นสึกาที่ขับร้อง สรภัญญ์ และฝึกฝนตนเองจากการเป็นผู้ขับร้องจนสามารถประพันธ์ กลอนสรภัญญ์ได้ ครูผู้ประพันธ์สรภัญญ์ทั้งสองกลุ่มนี้ส่วน ใหญ่จะตั้งคณะสรภัญญ์เพื่อใช้ในการเดินสายในการประกวด แข่งขันมากกว่าการขับร้องในวัด

จากการศึกษาการประพันธ์ระหว่างครูผู้ประพันธ์ สรภัญญ์ ที่เป็นพระ ครู อาจารย์ และผู้ขับร้องสรภัญญ์ พบว่า การประพันธ์กลอนสรภัญญ์ของพระนั้น เป็นเรื่อง ปกติเพราะต้นกำเนิดการเทศน์แหล่อีสานมาจากพระหรือ บทสวดต่าง ๆ ซึ่งเป็นภาษาบาลีโดยส่วนใหญ่ ดังนั้นพระจึงรู้ เรื่องฉันทลักษณ์ในการประพันธ์กลอนประเภทต่างๆ ดีเยี่ยม และเนื้อหาส่วนใหญ่จะเน้นทางด้านศาสนาเพราะหากมี ประเพณีหรือบุญต่าง ๆ ส่วนการประพันธ์กลอนสรภัญญ์ ของครู และอาจารย์ นั้นก็มีเทคนิคการประพันธ์กลอนสร ภัญญ์ไม่ต่างจากพระมากนัก เพราะใช้ฉันทลักษณ์ในการ ประพันธ์ที่เหมือนกัน

2. ผู้ขับร้องสรภัญญ์ (หัวหน้าคณะ)

ผู้ขับร้องสรภัญญ์ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 35-70 ขึ้นไป ชุดและเครื่องประดับที่ใส่มาทำการประกวด สร ภัญญ์ส่วนใหญ่จะออกค่าใช้จ่ายเองทั้งหมด รวมไปถึงค่ารถ ในการเดินทางมาขับร้องสรภัญญ์ การแสดงในแต่ละครั้งบาง คณะก็หวังที่จะได้รางวัล เพื่อจะได้นำเงินรางวัลที่ได้นั้นไป ทดแทนค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการเข้าร่วมประกวด แต่ปัจจัยที่ ได้เดินทางมาทำการประกวดแข่งขันสรภัญญ์ก็เพราะว่า ตนเองมีความชื่นชอบและหลงใหลในการขับร้องสรภัญญ์ อีกสาเหตุหนึ่งของการตั้งคณะสรภัญญ์คือ การได้พบปะ พุดคุยกันระหว่างวัยผู้สูงอายุไม่ให้เหงา เกิดความสามัคคีกัน ในหมู่คณะ

2. บทร้องของสรภัญญ์อีสานด้วยฉันทลักษณ์

2.1 การศึกษาบทร้องสรภัญญ์ด้วยฉันทลักษณ์

1) ด้านการแบ่งวรรคตอน พบว่า การวิเคราะห์ การแบ่งวรรคตอนของสรภัญญ์พบว่าการแบ่งวรรคตอน ออกเป็น 3 รูปแบบคือ 1) แบ่งวรรคตอนแบบ 2 วรรค 2) แบ่งวรรคตอนแบบ 4วรรค 3) แบ่งวรรคตอนแบบ 6 วรรค โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า รูปแบบการแบ่ง วรรคตอนที่มีมากที่สุด คือ การแบ่งวรรคตอนแบบ 4 วรรค รองลงมาคือ การแบ่งวรรคตอนแบบ 6 วรรค และรูปแบบ การแบ่งวรรคตอนที่มีน้อยที่สุด คือ การแบ่งวรรคตอนแบบ 2 วรรค

2) ด้านการส่งสัมผัส พบว่า การส่งสัมผัสของ บทร้องสรภัญญ์จากการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 แบบคือ ส่งสัมผัสแบบร้อย ส่งสัมผัสแบบกาพย์ และส่งสัมผัสแบบ ผสม จากการวิเคราะห์การส่งสัมผัสของบทร้องสรภัญญ์ โดย เรียงจากมากไปหาน้อย พบว่า รูปแบบของการส่งสัมผัส ที่มากที่สุดคือ การส่งสัมผัสแบบกาพย์ รองลงมาคือ การส่ง สัมผัสแบบร้อย และรูปแบบของการส่งสัมผัสที่มีน้อยที่สุดคือ การส่งสัมผัสแบบผสม

3) ด้านความยาวของบท พบว่า จำนวนบท ของสรภัญญ์จำนวน 11 กลอน มีความยาวของจำนวนบท ขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระของการประพันธ์ เพราะมีรูปแบบการ ประพันธ์เหมือนร้อยคือ ไม่กำหนดความยาวของบท และ เน้นความต้องการถ่ายทอดของผู้ประพันธ์เป็นหลัก รวมถึง ช่วงเวลาในการเข้าร่วมประกวดแข่งขันด้วย หากการ ประกวดแข่งขันมีเวลา 20 นาที ต่อหนึ่งคณะดังนั้น ผู้ประพันธ์กลอนสรภัญญ์ก็จะประพันธ์กลอนที่มีเวลาที่ เหมาะสมกับการประกวดแข่งขันในเวลานั้น ๆ

4) ด้านการร้อยเรียงลีลา พบว่า การร้อยเรียง ลีลาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยมีอยู่ด้วยกันทั้งหมด 4 รส คือ เสาวรจนี นารีปราโมทย์ พิโรธาทัง และสัลลาปังคพิสัย จากการวิเคราะห์รสบทร้องของสรภัญญ์ จำนวน 11 กลอน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่ารสบทร้องของสร ภัญญ์ที่เลือกใช้มากที่สุดคือเสาวรจนี รองลงมาคือ สัลลาปังค พิสัย และรสบทร้องที่เลือกใช้น้อยที่สุด คือ พิโรธาทัง

3. ทำนองสรภัญญ์อีสานด้วยสังคิตลักษณ์

3.1 ศึกษาทำนองสรภัญญ์ด้วยสังคิตลักษณ์

สังคิตลักษณ์ของสรภัญญ์ พบว่า สังคิตลักษณ์ของสรภัญญ์เป็นโมติฟ (หน่วยย่อยเอก) แบบสั้น ๆ ขยายโมติฟเป็นวลีที่มีความยาวไม่เกิน 2 ห้อง ในอัตราจังหวะ 2 หรืออัตราจังหวะ 4 ทำนองเดินขึ้น เดินลง อยู่ในช่วงแคบ ๆ ของมาตราเสียงเพนตาโทนิค ซึ่งช่วงทบ 1 มี 5 เสียง คือ โด เร มี โข ลา และลงจุดพักเพลงที่เสียงลา เป็นส่วนใหญ่ที่ทำให้เกิดอารมณ์ไปในทางเศร้าและผ่อนคลาย เหมาะสมกับจุดประสงค์ของการขับสรภัญญ์ ซึ่งต้องให้ความสงบเย็น

3.2 จำนวนทำนองที่ปรากฏมีจำนวนจำกัด

จากการวิจัยพบว่า มีจำนวนจำกัดระหว่าง 6-10 ทำนองที่เป็นลักษณะทำนองใช้ซ้ำ แบบสโตรฟิกของ (Strophic Dorg) คือทำนองเดิมใช้ซ้ำพร้อมได้หลายบท เนื่องจากการสืบทอดสรภัญญ์เป็นแบบ “มุขปาฐะ” คือแบบปากต่อปาก ปัญหาที่คือ ไม่ได้รับการบันทึกโน้ตดนตรีหรือบันทึกเสียงไว้เป็นหลักฐาน

จากการวิจัยสามารถอธิบายสังคิตลักษณ์ จากการบันทึกสรภัญญ์เป็นโน้ตสากล พบว่า

1. เนื้อร้องมาลาตวงดอกไม้

- 1) ทำนองสรภัญญ์ขึ้นจากมาตราเสียงเพนตาโทนิค (Pentatonic Scale) ซึ่งใน 1 ช่วงประกอบด้วยเสียง “โด เร มี โข ลา” (CdegA)
 - 2) ใช้อัตราจังหวะสองหลังเครื่องหมาย 2/4 คือ 1 ห้อง มี 2 จังหวะนับ จังหวะนับที่ 1 เป็นจังหวะหนัก
 - 3) โมติฟ ของทำนองเป็นแบบ “หนึ่งและ สอง”
 - 4) วลีหนึ่งของทำนองมีความยาว 2 ห้อง
 - 5) ประโยคหนึ่งประกอบด้วย 2 วลี และท่อนหนึ่งประกอบด้วย 2 ประโยค
 - 6) ทำนองสรภัญญ์มีหลายทำนองแม้พร้อมอันเดียวกันก็สามารถใส่ทำนองต่างกันได้ ขึ้นอยู่กับนักปราชญ์ผู้ประดิษฐ์ทำนองให้แก่พร้อมนั้น ๆ
 - 7) ทำนองสรภัญญ์บางบทอาจนำลักษณะของเพลงร่วมสมัยและเพลงพื้นบ้านมาประสมผสานอยู่ด้วยก็มี

สรุปและอภิปรายผล

สรุป

ในด้านชีวประวัติของครูผู้ประพันธ์กลอนสรภัญญ์และผู้ขับร้องสรภัญญ์นั้นมีความแตกต่างกันมาก กล่าวคือ ครูผู้ประพันธ์สรภัญญ์ส่วนใหญ่แล้วมักเป็นพระสงฆ์จำวัด และมีความชอบในเสียงของการขับสรภัญญ์จึงได้ประพันธ์กลอนสรภัญญ์ขึ้นเพื่อให้ศึกษาจำศีลได้ ขับร้อง ในงานบุญเข้าพรรษา และบุญออกพรรษา เป็นต้น ส่วนผู้ขับร้องสรภัญญ์ที่เป็นต้นเสียงนั้นเป็นศึกษาจำศีล ซึ่งได้รับตำแหน่งเป็นหัวหน้าคณะได้เป็นผู้ประพันธ์กลอนสรภัญญ์ ประการแรกที่ผู้ขับร้องสรภัญญ์ได้ประพันธ์กลอนสรภัญญ์ขึ้นเอง สาเหตุมาจากการต้องการกลอนสรภัญญ์ไว้ใช้ในการขับร้องตรงตามความต้องการของกิจกรรม และประการที่สอง คือ ขาดคนประพันธ์กลอนสรภัญญ์

ในด้านบทร้องของสรภัญญ์มักมีสาระเกี่ยวกับพุทธศาสนาทั้งพุทธประวัติ พระโพธิสัตว์ ส่วนฉันทลักษณ์ของสรภัญญ์อีสานมักมีลักษณะคำประพันธ์ประเภทกาพย์ คือ สัมผัสระหว่างวรรคต่อเนื่องกันไปจนกระทั่งจบเพลงการใช้วรรณยุกต์ต้องกลมกลืนกับลักษณะการเคลื่อนไหวทำนองเป็นสำคัญ

ในด้านทำนอง พบว่า สังคิตลักษณ์ของสรภัญญ์เป็นโมติฟ (หน่วยย่อยเอก) แบบสั้น ๆ ขยายโมติฟเป็นวลีที่มีความยาวไม่เกิน 2 ห้อง ในอัตราจังหวะ 2 หรืออัตราจังหวะ 4 ทำนองเดินขึ้น เดินลง อยู่ในช่วงแคบ ๆ ของมาตราเสียงเพนตาโทนิค ซึ่งช่วงทบ 1 มี 5 เสียง คือ โด เร มี โข ลา และลงจุดพักเพลงที่เสียงลา เป็นส่วนใหญ่ที่ทำให้เกิดอารมณ์ไปในทางเศร้าและผ่อนคลาย เหมาะสมกับจุดประสงค์ของการขับสรภัญญ์ ซึ่งต้องให้ความสงบเย็น

อภิปรายผล

การวิจัยศึกษาบทร้องและทำนองสรภัญญ์อีสานในครั้งนี้ได้มีผลการวิจัยบางส่วนซึ่งได้สอดคล้องกับผลการวิจัยเรื่องนี้อยู่หลายประเด็น ดังนี้

1. ชีวประวัติของครูประพันธ์สรภัญญ์และผู้ขับร้องสรภัญญ์

ผลการวิจัยในครั้งนี้พบว่า ครูผู้ประพันธ์สรภัญญ์ส่วนใหญ่จะเป็นพระสงฆ์เป็นทั้งผู้ประพันธ์และผู้ถ่ายทอดการขับร้องสรภัญญ์ให้แก่ศึกษาที่ไปจำศีลทุกวันพระและวัน

สำคัญทางศาสนาซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นาริรัตน์ จันทวฤทธิ์ (2553) ได้ให้ทัศนะว่าสำหรับการสวด สรรกัญญ์ในเมืองไทยนั้นมีการสวดมานานแล้ว ตั้งแต่ในสมัย รัชกาลที่ 4 ผู้ที่สวดจึงมักเป็นพระสงฆ์ และอุบาสกอุบาสิกา ที่อ่านภาษาบาลีได้ และสอดคล้องกับแนวคิดของ ประมวล พิมพ์เสน (2553) ได้อธิบายว่าสมัยพระอาจารย์สิง ขนดยาคโม และอาจารย์พระมหาปิ่น ปัญญาพโล พระกรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้มาปักหลักเผยแผ่ศาสนาธรรม “ภาคปฏิบัติ” ณ วัดป่าโคกเหล่างา (วัดป่าวิเวกธรรม) ในตัวเมืองขอนแก่น ได้แต่งหนังสือจงรัก ยกย่อง พระพุทธศาสนา ร้อยกรองเป็นคำฉันท์ต่าง ๆ ใช้สวดเป็น ทำนองสรกัญญ์

ถ้าหากศึกษาการประพันธ์ระหว่างครูผู้ประพันธ์สรกัญญ์ ที่เป็นพระ ครู อาจารย์ และผู้ขับร้องสรกัญญ์ จะพบว่า การประพันธ์กลอนสรกัญญ์ของพระนั้น เป็นเรื่องปกติเพราะต้นกำเนิดการเทศน์แหล่อีสานมาจากพระหรือ บทสวดต่าง ๆ ซึ่งเป็นภาษาบาลีโดยส่วนใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ รุจิรา วงศ์แก้ว (2533. อ้างถึงใน, กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2512) ได้กล่าวว่าใน ในสมัย รัชกาลที่ 6 ทรงพระราชวินิจฉัยบทสวดมนต์ต่าง ๆ เป็นคำฉันท์ ทรงจัดระเบียบทำวัตรสวดมนต์สำหรับนักเรียน ลูกเสือ และเสือป่าขึ้น และได้ใช้ระเบียบนั้นมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น พระจึงรู้เรื่องฉันทลักษณ์ในการประพันธ์กลอนประเภทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการประพันธ์กลอนแหล่ การประพันธ์บทร้องสรกัญญ์ เป็นต้น และเนื้อหาส่วนใหญ่จะเน้นทางด้านศาสนา เพราะหากมีประเพณีหรือบุญต่าง ซึ่งสอดคล้องกับ ผลการวิจัยของ แก้วดา จันทรานุสรณ์ (ม.ป.ป.) ซึ่งได้อธิบายเกี่ยวกับสรกัญญ์ว่า ประเทศไทยจึงรับเอาการร้องสรกัญญ์มานานควบคู่กับพุทธศาสนา มีพัฒนาการมาจากการสวดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์มาเป็นการขับร้องของฆราวาสเนื้อหาของสรกัญญ์มักเกี่ยวกับศาสนาและประเพณี ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระสมชิต จารุธรรมโม (อุทากิจ) (2550) พบว่าจริยธรรมด้านหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ในบทขับร้องสรกัญญ์อีสานจะเน้นเรื่อง ทาน ศีล บุญ กรรม ความกตัญญู ความสามัคคี และ อภัยมุข มากกว่าคำสอนในข้ออื่น ๆ จริยธรรมด้านจารีต ในบทขับร้องสรกัญญ์อีสานจะเน้นจริยธรรมทั้งของบุคคล และจริยธรรมในสังคม

2. บทร้องของสรกัญญ์อีสาน

ผลการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า บทร้องของสรกัญญ์มีสาระเกี่ยวกับพุทธศาสนาทั้งพุทธประวัติ พระโพธิสัตว์ ทั้งข้อพระธรรมและปริยัติต่าง ๆ เป็นสำคัญมีการทักทาย โอปาปราศรัยระหว่างผู้ขับร้องกับผู้ฟังสวดแทรก และมักจบด้วยกลอนลำลา สอดคล้องกับผลการวิจัยของ มลลิกา มาภา (2553) ได้อธิบายเหตุการณ์สื่อสารของสรกัญญ์ทั้งหมด ซึ่งจัดเป็น 3 ส่วนได้แก่ ส่วนนำ ส่วนเนื้อหา และส่วนสรุป หัวข้อหลักของการสวดสรกัญญ์ คือ การแสดงความเคารพ ความศรัทธาต่อคุณพระศรีรัตนตรัย วัตถุประสงค์หลักคือ เพื่อเพิ่มความเชื่อ ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ยกย่องจิตใจให้ดีขึ้น และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น เนื้อหาของเหตุการณ์สื่อสาร คือ สวดสรกัญญ์เพื่อจรรโลงใจ ส่วนฉันทลักษณ์ของสรกัญญ์อีสานมีลักษณะคำประพันธ์ประเภท กายพย์ คือ ส่งสัมผัสระหว่างวรรคต่อเนื่องกันไปจนกระทั่งจบ เพลงการใช้วรรณยุกต์ต้องกลมกลืนกับลักษณะการเคลื่อนไหวทำนองเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ มานิตย์ โคกค้อ (2552) ในท้องถิ่นอีสาน นิยมแต่งด้วยกาวยานี 11 โดยมีเนื้อหาเป็นภาษาไทยกลาง และภาษาไทยอีสานด้านทำนองสวด พบว่า ขึ้นอยู่กับลักษณะบังคับทางฉันทลักษณ์ บางครั้งอาจแต่งทำนองก่อนแล้วจึงแต่งเนื้อหา บางครั้งอาจแต่งเนื้อหาก่อนแล้วจึงแต่งทำนองสวดตามที่หลัง

2. ทำนองสรกัญญ์อีสานด้วยสังคีตลักษณ์

ผลการวิจัยในครั้งนี้พบว่า สังคีตลักษณ์ของสรกัญญ์เป็นโมติฟ (หน่วยย่อยเอก) แบบสั้น ๆ ขยายโมติฟเป็นวลีที่มีความยาวไม่เกิน 2 ห้อง ในอัตราจังหวะ 2 หรืออัตราจังหวะ 4 ทำนองเดินขึ้น เดินลง อยู่ในช่วงแคบ ๆ ของมาตราเสียงเพนตาโทนิค ซึ่งช่วงทาบ 1 มี 5 เสียง คือ โด เร มี โซ ลา และลงจุดพักเพลงที่เสียงลา เป็นส่วนใหญ่ที่ทำให้เกิดอารมณ์ไปในทางเศร้าและผ่อนคลาย เหมาะสมกับจุดประสงค์ของการขับสรกัญญ์ ซึ่งต้องให้ความสงบเย็น โดยทำนองของสรกัญญ์แบ่งออกเป็นสองประเภทคือ ทำนองหลัก คือ และทำนองสอดฟักของ คือ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ เดชา ศรีคงเมืองลักษณะเฉพาะของทำนองสรกัญญ์นั้นมีขอบเขตของเสียงเพียง 3 เสียงหลัก ซึ่งจะขอกล่าวกรณีตัวอย่างที่นำมาประกอบการพิจารณานี้ เสียงหลักคือ F , G และ A ทำนองที่นำมาเป็นตัวอย่างนี้เป็นทำนองใน

1 ประโยคของการสวด เมื่อเทียบกับบทประพันธ์แล้ว มีการบรรจุคำสวดครบ 1 บทประพันธ์ รูปแบบทำนองเป็นลักษณะ “เอกบท” (Strophic Form) กล่าวคือ ในรูปแบบทำนองเดียวกันนี้สามารถบรรจุคำสวดที่แตกต่างออกไปได้ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด แต่ย่อมมีรายละเอียดใน การออกเสียงคำ ที่แตกต่างกันทำให้เกิดโน้ตแทรกแซงที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ ทำนองอยู่ภายใต้โครงทำนอง (Melodic Contour) เดียวกัน นอกจากบทสวดภาษาบาลีแล้ว ยังมีบทสวดที่ ประพันธ์ด้วยฉันทภาษาไทย ทำให้ทำนองสรภัญญะมีหลาย ทำนองแม้บทร้องอันเดียวกันก็สามารถใส่ทำนองต่างกันได้ ขึ้นอยู่กับนักปราชญ์ผู้ประดิษฐ์ทำนองให้แก่บทร้องนั้น ๆ รวมทั้งทำนองสรภัญญะบางบทอาจนำลักษณะของเพลงร่วม สมัยและเพลงพื้นบ้านมาประสมผสานอยู่ด้วยก็มี

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยการวิเคราะห์บทร้องและ ทำนองสรภัญญะอีสาน มีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเปรียบเสมือนรากเหง้าที่ ทำให้เกิดวัฒนธรรมในระดับชาติและระดับโลก จากการ พัฒนาและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในขณะนี้ได้ส่งผล กระทบต่อการอนุรักษ์ สืบทอด และถ่ายทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่นอย่างมาก ข้อเสนอที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ ชี้ว่า สาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือ สรภัญญะอีสานที่ได้สืบทอดกัน มาอย่างช้านาน ซึ่งได้รับผลกระทบทางด้านทุนงบประมาณ ค่าใช้จ่ายในการประกอบกิจกรรม การเผยแพร่การขับร้อง สรภัญญะให้มากขึ้น รัฐบาล และหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐควร จะตั้งการกอบกู้ พื้นฟู และบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ให้ เป็นวาระแห่งชาติต่อไป

1.2 จากกรณีตัวอย่างทั้งด้านครูผู้ประพันธ์สร ภัญญะ และผู้ขับร้องสรภัญญะ ที่มีบทบาทสำคัญที่เป็นผู้สื บทอดสรภัญญะ ที่จารึกไว้ในสังคมไทย ควรได้รับการ ฝึกอบรมด้านการประพันธ์กลอน และการขับร้องสรภัญญะ อย่างเป็นระบบและมีสถาบันการศึกษาทางดุริยางคศิลป์เข้า มาให้การช่วยเหลือและผลักดัน ส่งเสริม ให้การประพันธ์ กลอนสรภัญญะและการขับร้องสรภัญญะ มีมาตรฐานตามหลัก สากล ต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. สถาบันการศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนทั้งใน ระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ควรนำผลงานวิจัยนี้ไป ใช้ประโยชน์ใน การทำนุบำรุงการศึกษาทางภูมิปัญญา ท้องถิ่น โดยใช้เป็นแนวทางในการจัดทำหลักสูตรสรภัญญ ะใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในรายวิชาภูมิปัญญา ไทย และใช้เป็นเอกสารประกอบการสัมมนาและอบรม

2. ครูผู้ประพันธ์กลอนสรภัญญะควรศึกษาค้นหาลักษณะ และสังคีตลักษณะของสรภัญญะให้ละเอียดและถี่ถ้วน ก่อนที่จะประพันธ์บทร้องเพื่อให้บทร้องสรภัญญะที่ประพันธ์ เกิดสุนทรียะถูกต้องและสมบูรณ์ตามหลักวิชาการ

3. ผู้ขับร้องสรภัญญะควรได้รับการฝึกอบรม การขับร้องจากผู้เชี่ยวชาญด้านการขับร้องเพราะจะส่งผลให้ การขับร้องสรภัญญะเกิดสุนทรียะ ทำให้ผู้ฟังคล้อยตามใน ขณะที่ได้รับฟัง

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดทำ หลักสูตรท้องถิ่นสรภัญญะอีสาน เพื่อใช้สอนในโรงเรียนระดับ มัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย

3.2 ควรมีการศึกษาคณะสรภัญญะอีสานในทุก จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อศึกษาสำเนียง ทำนอง และบทร้อง ของสรภัญญะอีสานในแต่ละพื้นที่

3.3 ควรศึกษาวิจัย ปัญหา และอุปสรรค ของ คณะสรภัญญะอีสาน ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยได้รับทุน สนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณรายได้มหาวิทยาลัยภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ประจำปี 2556 ผู้วิจัยขอขอบคุณ สำนักวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี ขอขอบพระคุณ รศ.สำเร็จ คำ โมง ที่แนะนำวิธีวิทยาตลอดจนประสิทธิ์สาทิชาความรู้ด้าน การประพันธ์บทร้องสรภัญญะ และดนตรี ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ยาใจ บริบูรณ์ รองศาสตราจารย์ วิไลวัจน์ ฤกษ์ณภูติ และรองศาสตราจารย์ประจิดร มหา หิง ที่ให้คำแนะนำด้านระเบียบวิธีการวิจัย อาจารย์ที่ปรึกษา ด้วยดีตลอดมา ขอขอบคุณ สำนักวิวัฒนธรร มมหาวิทยาลัยขอนแก่นวัดหนองแวงพระอารามหลวง และ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย ขอนแก่น ที่เอื้อเพื่อสถานที่
ศึกษาวิจัยสรภัญญ์ และคณะสรภัญญ์ทั้งหมด 30 คณะ ที่
ให้ข้อมูลอย่างครบถ้วน และสนับสนุนโครงการวิจัยด้วยดี
ตลอดมา

บรรณานุกรม

- [1] กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, กระทรวงวัฒนธรรม.
(2554). **สืบสานฮีตฮอยหมอลำเฉลิมพระเกียรติฯ**
84 พรรษา. ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์.
- [2] แก้วตา จันทรานุสรณ์. สรภัญญ์ : ภูมิปัญญา
ชาวบ้าน
กับบทบาทในสังคมอีสาน มนุษย์ศาสตร์
สังคมศาสตร์ปีที่ 19 ฉบับที่ 3 (รวมผลงานวิจัย)
- [3] เตชา ศรีคงเมือง. ม.ป.ป. สรภัญญ์.
www.human.nu.ac.th/thmusic/journal/waikru51/Sorapan.pdf.
สืบค้นเมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2556
- [4] นารินทร์ จันทวฤทธิ์. 2553. การส่งเสริมทักษะทาง
ภาษาของเด็กปฐมวัย โดยใช้กิจกรรมคำคล้องจอง
ทำนองสรภัญญ์ ตามแนวคิดสมองเป็นฐาน (Brain
Based Learning). ศึกษาค้นคว้าอิสระ กศ.ม.
(หลักสูตรและการสอน) มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม.
- [5] ประมวล พิมพ์เสน. 2553. สรภัญญ์ เพลงกล่อมลูก
คู่มือการประกวดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสาน.
ขอนแก่น : คลังนาวิทยา
- [6] พระสมชิต จารุธมโม (อุทากิจ). 2550. ศึกษาวิธีการ
สอดแทรกจริยธรรมในบทขับร้องสรภัญญ์อีสาน
: ศึกษาเฉพาะกรณีบทขับร้องสรภัญญ์อีสานในเขต
ตำบลตาตอง อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี.
วิทยานิพนธ์. ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
(พระพุทธศาสนา) ขอนแก่น : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- [7] มานิตย์ โคกค้อ. 2552. วิเคราะห์บทสวดสรภัญญ์
บ้านท่าลาดตำบลแสนสุข อำเภอพนมไพร
จังหวัดร้อยเอ็ด. อุบลราชธานี :
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- [8] มัลลิกา มาภา. 2553. การสวดสรภัญญ์ของ
จังหวัดนครพนม : ศึกษาตามแนวชาติพันธุ์วรรณา
แห่งการสื่อสาร. ปริญญาโท ศศ.ม. (ภาษาไทย).
กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- [9] รุจิรา วงศ์แก้ว. 2553. องค์ประกอบของการร้อง
สรภัญญ์ : ศึกษากรณีอำเภอเมือง จังหวัด
มหาสารคาม. ปริญญาโท. วิชาเอกไทยคดีศึกษา
(เน้นมนุษยศาสตร์). มหาสารคาม :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- [10] สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2543 . เบื้อง สังคมและ
วัฒนธรรมอีสาน. กรุงเทพฯ : มติชน.